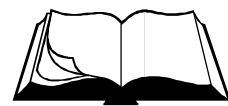

מרים הרים

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

תשרי תשפ"ג

ראש השנה וצום גדליה

גליון 480

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

לע"נ מרן שר התורה

רבינו שמריהו יוסף חיים קניבסקי זצוקללה"ה
נלב"ע ט"ו אדר שני תשפ"ב

ראש השנה

אכילת סימנים

◀ כתוב בשו"ע (סי' תקפ"ג י"א) וזהו לשון גמי הוריות י"ב): יהא אדם רגיל לאכול בראש השנה רוביא וכו', דהיינו אכילת הסימנים. ויש להעיר מהו לשון "יהא רגיל", אם אוכל רק בלילה הראשון אלא משמע שיש לעשות כן גם בלילה השני (כן מדייק ה"בן יהודע". וכ"כ בשע"ת סי' ק"ג בשם "אליה רבה" ומח"ב להחיד"א) וגם בסעודת היום יש מקום לאכול הסימנים הנזכרים לאכילה בליל ר"ה אם יש לו ורוצה בכך ("מטה אפרים" סי' תקצ"ז סעיף ד').

סימנים עם חשש תולעים

◀ שאלה: מה ניתן לעשות אם בכמה מהסימנים יש חשש תולעים וקשה לבדוקם?
תשובה: אע"פ שאין לאוכלם מ"מ יניחם לפניו ויאמר את ה"יהי רצון", רק על ראיתם, מכיון שאין זו ברכה אלא תפילה בלבד ובקשת רחמים, שאפשר לאומרה אפילו בלי אכילה וראיה ("כף החיים" סי' תקפ"ג ס"ק ו').

איזו תפילה עדיפה

◀ חולה שקשה לו להתפלל את כל התפילות שמתפללים בראש השנה, ויכול להתפלל רק תפילה אחת, צריך להתפלל תפילת מוסף, מפני שבתפילה זו כלול גם מעין תפילת שחרית, וגם ברכות של מלכויות, זכרונות ושופרות (בעל "שבט הלוי" זצ"ל).

שתיית מים לפני התפילה

◀ אלו שלא עושים קידוש לפני התקיעות, ראוי לכתחילה לשתות מים לפני התפילה כדי שלא יתענו עד לאחר חצות היום. (ועי' משנ"ב סי' תקפ"ד ס"ק ה', ו"ערוך השולחן" סי' תקפ"ח סעיף א', ובי"א אלף למגן" סי' תקצ"ב, וספר "דרכי יוסף צבי" סי' ה').

ניגון באמצע הקדיש

◀ כתב במשנ"ב (סי' נ"ו ס"ק ב' וסי' קכ"ד ס"ק ל"ה), שאם החזן מאריך בניגון של "ואמרו אמנו", יאמרו הקהל מיד "אמן" כי הניגון הוא הפסק, וצריך לענות מיד לאחר בקשת "ובזמן קריב", או אחר תיבת "ידאמרו בעלמא", ע"י שם. ולפי"ז העירור על מה שבישיבות הקדושות נוהגים בשחרית של הימים הנוראים להתאריך בניגון לאחר "בעגלא ובזמן קריב" וכן בעילה של יום כיפור, ויש להזהר בזה ("הגר"ח קניבסקי זצ"ל). וכבר כמה שנים שבישיבת פוניבז' נוהרים לעשות את הניגון אחרי מילת "בעגלא" ואח"כ החזן ממשיך "ובזמן קריב". וי"א שאין זה נחשב כלל ימאריך בניגון משום שזה הנוסח ומותר לעשות כן ("הגרש"ז אויערבך זצ"ל).

תשלום שליח ציבור

◀ חזן המקבל שכר עבור תפילתו בימים הנוראים, יזהר להתפלל עוד תפילה אחת חשובה כגון סליחות וכד', בכדי שיהא שכר יו"ט בהבלעה (וכמבואר בשו"ע סי' ש"ו, ומשנ"ב סי' כ"ד). אבל אם מתפלל רק מנחה רגילה של חול, אין להקל בזה, דכ"ע יודעים שאין נותנים שכר עבור זה ("הגרש"ז אויערבך זצ"ל מובא בשש"כ פי"כ קמ"ה).

תקיעות

השתנה הקול באמצע התקיעה

◀ איתא בשו"ע (סי' תקפ"ו סעיף ו') כל הקולות כשרים בשופר, ע"כ. ולפי"ז הי"ה כן אם תוך כדי התקיעה השתנה הקול מעב לדק או לצרוד או מקול חזק לקול חלש, ואף אם חוזר חלילה לקול חזק כשר, כיון שנשמע הכל ברצף אחד בלי הפסק ("ארחות רבינו" ח"ב ע"מ קפ"ג בשם מרן ה"חזון איש" ובעל ה"קהילות יעקב" זצ"ל, שלא הקפידו על כך, ועי' ספר "קיצור הל' מועדים" עמ' נ"ה שכן משמע ב"לקט יושר" עמ' קכ"ה).

אמנם היו גדולים שדקדקו שיהיה הקול ישר מתחילתו ועד סופו, ואם

היה משתנה באמצע היו מצווים לתקוע שנית (מהרי"ל דיסקין זצ"ל, מובא בספר "שאלת שלמה" ח"ב סי' נ"ה). אבל רוב ישראל לא נהגו לדקדק בכך, ומ"מ נכון שבעל התקוע ירגיל עצמו לתקוע בקול אחד מתחילה ועד סוף (עי' "אשל אברהם" תנינא סי' ק"צ, ובספר "מועדים וזמנים" ח"א סי' ה').

הפסיק באמצע תקיעה או תרועה

◀ איתא בשו"ע (תק"צ ד') ג' שברים צריך לעשותם בנשימה אחת, וכתב ב"שו"ע הרב" (סעיף ד' וח') שה"ה כל תקיעה וכל תרועה חייב לעשותם בנשימה אחת. והנה מצוי שבאמצע שתוקע, אינו מצליח להשמיע קול שופר, ויוצא נפחה של אויר בעלמא לתוך השופר, ושוב חוזר ומשמיע קול שופר (וזה מצוי בתרועה), אם יש בו שיעור כדי נשימה נחשב כהפסק.

תוקע תרועה קצרה

◀ שאלה: בתקיעות של תשר"ת או תר"ת עשה תרועה של ג' נקודות ונפסק, האם מספיק לחזור ולעשות תרועה חדשה?
תשובה: בשו"ע (סי' תק"צ סעיף ג') יש ב' דעות מהו שיעור תרועה, ולפי דעה ראשונה שיעור תרועה הוא ג' כוחות, ע"י שם. וא"כ בנד"ד מעיקר הדין יצא, אמנם לכתחילה חוששין לדעה שנייה לעשות תרועה של ט' כוחות (משנ"ב ס"ק י"ב).

ולכן לא מספיק לתקוע תרועה שלימה פעם שניה, דנמצא שעשה פעמיים תרועה שנחשב להפסק (שו"ע שם סעיף ה', ומשנ"ב סי' תקפ"ח ס"ק ח'), ולכן עליו לחזור על כל השורה, ותוקע עוד פעם מתקיעה ראשונה.

חסרה תקיעה באמצע

◀ שאלה: לאחר שגמרו את כל שלוש התקיעות, העירו כמה מהשומעים שבתשר"ת השני, הבעל תוקע עשה רק תקיעה אחת בין השני לשלישי, מה עליו לעשות?
תשובה: נמצא שחסר תשר"ת אחד, לכן יש לחזור ולתקוע עוד פעם אחת תשר"ת; ואין זה מעכב מה שעשה תשר"ת ותרי"ת באמצע, העיקר שלא להפסיק באמצע תשר"ת עצמו.

תקרה אקוסטית בתקיעת שופר

◀ שאלה: בבית כנסת שיש בו תקרה אקוסטית שמעבירה את הקול לרחבי האולם, האם כשר לתקיעת שופר?
תשובה: כתב השו"ע (סי' תקפ"ז סעיף א') אם שומעים קול הברה ולא קול השופר, לא יצא ידי"ח, ע"י שם. אולם בנד"ד שתקרה אקוסטית עשויה לפזר את הקול הטבעי של השופר עצמו, לכל צדדי האולם, ונחשב כקול השופר עצמו ולא כקול הברה ("הגר"ח קרליץ זצ"ל, "חוט שני" ראש השנה פ"ג ס"ק ג'). אבל אם פותחים עוד חדרים לתפילה ומעבירים את התפילה מביהמ"ד המרכזי ע"י צינורות וכד'. באופן זה יש לבדוק דרך הצינורות שמא שומעים רק קול הברה, ואם לא שומעים קול השופר עצמו לא יוצאים ידי חובה (שם).

טיפול במתעלף לפני התקיעות

◀ שאלה: מעשה באחד מבתי הכנסת, לאחר שבירכו על השופר (ב' ברכות) התעלף אחד מהשומעים, כולם צעקו ו"הצלה" הגיעו, ורק לאחר כעשר דקות רצו לתקוע, האם צריך לחזור ולברך?
תשובה: אלו שדיברו, מכיון שזה בין הברכה לתחילת המצוה (אע"פ שהיה אונס ואפילו פקוח נפש סו"ס זה שלא לצורך המצוה) צריכים לחזור ולברך, ולכן צריך אחד שיברך ויוציא את כולם בברכה, ובנד"ד הבעל תוקע שח"כ ולא דיבר, לא יברך, אלא יבקשו מה"מקריאי" (כשדיבר) שיברך להוציא את כולם.

שמיעת תקיעות שופר באמצע שמו"ע

◀ מי שנמצא באמצע שמו"ע של מוסף, והשי"ץ כבר תוקע, יפסיק שישמע התקיעות, ואין בזה חשש הפסק, וגם יוצא בזה ידי חובתו (שו"ת אגרות משה" א"ח ח"א סי' קע"ג).

הפסיד חלק מתקיעות דמעומד

◀ מי שהלך לצרכיו בשעה שתקע השי"ץ תקיעות דמעומד, אינו צריך להשלים אח"כ, כי תקיעות אלו נתקנו לציבור ולא ליחיד (עי' "חזון איש" א"ח סי' קל"ז ס"ק ד').

"אשר יצר" ותהילים בין התקיעות

◀ מותר לברך ברכת "אשר יצר" לפני גמר התקיעות דמעומד ואי"ז הפסק, (מנחת יצחק ח"ד סי' מ"ד, "שבט הלוי" ח"ז סי' ע"ט). וכן מי שגמר שמו"ע של לחש יכול לומר תהילים ("ארחות רבינו" ח"ב עמ' קצ"א שכן נהג בעל ה"קהילות יעקב" זצ"ל, והגרי"ש אלישיב זצ"ל).

המתנה באמצע תפילת לחש

◀ **שאלה:** בן ספרד השומע תקיעות בלחש (בסוף כל ברכה וברכה), ומחכה עד שתוקעים משום שמתפלל מהר, ואצלו זה שהה כדי לגמור יסוד, האם יש לחכות שם?

תולה השאלה הוא, לדעת השו"ע (סי' ס"ה סעיף א') אם שהה כדי לגמור כולה אפילו באונס, לא מפסיד הברכה, ולפי הרמ"א אם היה באונס מפסיד הברכה, ולכו"ע אסור לכתחילה לעשות כן.

תשובה: כיון שזה לצורך הברכה, והיינו זוהי צורת המצוה לשיטתם לתקוע בתוך תפילת לחש, יכול לחכות שם עד התקיעות (הגרי"ח קניבסקי זצ"ל), וכמובן עדיף להתפלל יותר לאט כדי להגיע לתקיעות בזמן.

חיוב חינוד

◀ **שאלה:** ילד בן תשע שנים חולה, ואינו יכול ללכת לביהכ"נ בראש השנה, מה הדין לענין תקיעת שופר?

תשובה: מצות שופר הוא חיוב על כל אחד ואחד, ולכן היות שהגיע כבר לגיל חינוד חייב עכ"פ מדרבנן לשמוע שופר, ואביו יתקע עבורו, ואם לא יכול לתקוע, יביא אחר לביתו שיתקע עבורו.

לומר לאביו מה להתפלל

◀ **שאלה:** המתפלל ליד אביו שהוא זקן, וצריך לומר לו מה להתפלל (ולא מספיק להראותו בפנים), האם מותר גם באמצע תקיעות דמעומד?

תשובה: איתא בשו"ע (סי' תקצ"ב סעיף ג') לא ישיח לא התוקע ולא הציבור בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד, אבל מענין התקיעות והתפילות לא נחשב הפסק. וכן כול סוגי התפילות לא נחשבות כהפסק. וכן מי שגמר שמו"ע של לחש יכול לומר תהילים ("ארחות רבנו" ח"ב עמ' קצ"א, שכן נהג בעל "קהילות יעקב" זצ"ל, והגרי"ש אלישיב זצ"ל). וכן מותר לומר ברכת "אשר יצר" (שו"ת "מנחת יצחק" ח"ג סי' מ"ד, ושו"ת "שבט הלוי" ח"ז סי' ע"ט).

וכן לעזור לאביו בענין התפילה בודאי נחשב צורך, ומותר לומר לאביו מה להתפלל (הגרי"ח קרליץ זצ"ל).

השתמש בשופר חברו עבור אשה

◀ **שאלה:** האם מותר לקחת שופר של חברו בלי דעתו לצורך תקיעת אשה?

יסוד השאלה הוא, דכתב המשנ"ב (סי' תקפ"ו ס"ק ט') בשם אחרונים דמותר ליטול שופר של חברו בלא ידיעתו לתקוע בו, משום דניחא ליה לאינש למיעבד מצוה בממונו, ובודאי היה מתרצה בזה. האם דוקא במצוה חיובית כגון לולב (רמ"א סי' תמ"ט ה'), תפילין, תלמוד תורה, שופר לאיש, אבל למצוה קיומית אולי לא.

תשובה: משתברר שגם לצורך מצוה קיומית אמרינן ניחא ליה לאינש וכו', וראיה לדין זה דאיתא בשו"ע (סי' י"ד ס"ד) שמותר ליטול טלית חברו ולברך עליה, אע"פ שהמנהג ללבוש טלית בשעת התפילה אינו חיוב אלא מנהג טוב (שו"ת "אגרות משה" או"ח ח"ב תשי"ק, ושו"ת "התעוררות תשובה" ח"א תשי"ק ע"ז).

ויש להוסיף שכן משמע במשנ"ב (שם) שכתב שמותר לתקוע כל מאה הקולות אע"פ שאינו מדינא, כיון שהגו כן בודאי לא ימחה.

תקיעת שופר לחולה אלצהיימר

◀ **שאלה:** האם יש לתקוע בשופר בראש השנה עבור חולה אלצהיימר?

תשובה: אם הוא בספק שמא יודע קצת מותר לתקוע עבורו, אבל אם לא יודע כלל ואומר שיש כאן רעש של מכונית, אין ענין לתקוע לפניו, ואדרבה, אסור לתקוע בחינם משום שבות (עי' שו"ע או"ח סי' תקצ"ו, והגרי"ש אלישיב זצ"ל, ספר "קב וקל" סי' קע"ג).

הצאת שופר לחולה בראש השנה

◀ **שאלה:** חולה שנמצא בבית חולים וסיכס עם חברו שיבוא בראש השנה לתקוע לו בשופר ע"י עירוב תחומין שיעשה מערב יו"ט, ובדרך לבית החולים יעבור דרך הבית של החולה לקחת את השופר שלו המונח שם כדי לתקוע בו, האם אפשר לעשות כן?

תשובה: יש דין שכליו של אדם ה"ה כמו בעליהם, וכל מקום שלבעלים מותר ללכת מותר להביא את כליו לשם, וכמבואר בשו"ע (סי' שצ"ז סעיף ג'), ולכן לבעל תוקע שעשה עירוב תחומין מותר ללכת לבקר את החולה עפ"י ההיתר של העירוב שעשה, אבל הוא לא יוכל לקחת עמו את השופר של החולה, היות שלגבי החולה הוא מחוץ לתחום, ואסור לאדם אחר לקחת חפציו לשם. וא"כ לא יכול הבעל תוקע להביא לחולה את השופר שלו, כיון שיש בזה איסור תחומין.

אולם יש לדון דאיתא בשו"ע (שם סעיף י"א) השואל כלי מחברו בערב יו"ט אפילו לא לקחו אלא בלילה, הרי"ז כרגלי השואל, ומפי המשנ"ב אפילו שלא משך את הכלי מערב יו"ט ועדיין לאו ברשותיה, מ"מ כיון שהבטיחו לשאלו, לענין עירוב נחשב כברשותו, עיי' שם. ולפ"ז כיון

שהחולה כבר אמר לבעל תוקע שיקח את השופר ביו"ט שמא נחשב ברשותו מערב יו"ט, והרי"ז כרגלי הבעל תוקע.

ואמנם י"ל שכאן לא נחשב הבעל תוקע כשואל, מכיון שהרי הוא מביאו לצורך הבעלים ותוקע לצורך הבעלים, ואין זה נחשב כשואל, נמצא שבין השמשות של יו"ט הוא עדיין ברשות החולה ואסור לו להביא את השופר עמו לבית החולים. והעצה היא לעשות עירוב תחומין גם עבור החולה באופן שיהיה מותר לחולה ללכת לביתו ביו"ט, ואז יכול להביא את השופר ביו"ט.

כריעה בתפילת "עלינו"

◀ בתפילת "עלינו" שאומרים באמצע תפילת מוסף בלחש המנהג הוא לכרוע קצת כשאומרים "ואנחנו כורעים ומשתחוים", ואין בו משום איסור להוסיף על הכריעות, שעיקר האיסור הוא בשעת התחלה וסוף של ברכות שמו"ע, אבל בשאר המקומות יכול לכרוע (עי' משנ"ב סי' קי"ג ס"ק ט', הגרי"ח קניבסקי זצ"ל).

ואפילו לדעת הגרי"א (סי' נ"ו ס"ק ד') שאין לכרוע בקדיש משום שאין להוסיף על הכריעות אפילו שאינו בתפילת שמו"ע, מ"מ בשעת אמירת "ואנחנו כורעים" כל השנה וגם בתפילת ר"ה יש לכרוע, מכיון שאמר "ואנחנו כורעים", ואם אינו כורע הוי כמו דובר שקרים ולכן גם לדעת הגרי"א יש לכרוע כאן (הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

יום שני של ראש השנה

יומא אריכתא

◀ יש לדעת שהחשש לכך שראש השנה הוא יומא אריכתא, היינו דווקא לחומרא, אבל לא לקולא. ומטעם זה מבואר בשו"ע (סי' תק"ג) שאין לבשל מיום טוב אחד לחברו ואפילו מיום ראשון של ראש השנה ליום שני, עיי' שם. וכן אין להביא מחזור ביום ראשון לצורך מחר, ואין להניח שתיה במקרה לצורך מחר, ואין לגלול ספר תורה ביום הראשון לצורך יום שני של ראש השנה.

ברכת "שהחיינו" בליל שני

◀ לכתחילה יש ללבוש בגד חדש או להניח פרי חדש לאמירת "שהחיינו" בליל שני, ואם אין לו בגד או פרי חדש, יאמר "שהחיינו" גם בלא זה (שו"ע סי' ת"ר סעיף ב'), וה"ה לנשים בשעת הדלקת נרות שמברכות אז "שהחיינו" (משנ"ב ס"ק ד').

וכן הבעל תוקע ילבש בגד חדש בשעת התקיעות ביום השני ומ"מ אף אם אין לו יברך "שהחיינו" (למנהג בני אשכנז).

השומעים בנוגע לפרי חדש

◀ בני הבית שיוצאים בקידוש של בעה"ב, יוצאים גם בברכת "שהחיינו" שמברך לצורך קדושת היום, ומכוון גם על הפרי, וע"כ לא יברכו "שהחיינו" כשיאכלו את הפרי (קובץ "מבית לוי"), ואינם חייבים לאכול מהפרי החדש, אלא שאם לא אוכלים טוב שיכונו לצאת רק על הצד שחייבים משום קדושת היום.

אכילת פרי חדש שברכו עליו "שהחיינו"

◀ אשה שמדליקה נרות בליל שני בבית, ובשעת ברכת "שהחיינו" כיוונה על פרי חדש שמונח לפניו, אם הולכת אח"כ לאכול בבית אחר, לכתחילה יש לה לקחת הפרי עמה ולאכול שם, כיון שבירכה על הפרי.

מתי אוכלים את הפרי החדש

◀ אוכלים את הפרי החדש מיד לאחר קידוש לפני נטילת ידים לסעודה ("מטה אפרים" סי' ת"ר סעיף ו'), ונכון להקפיד לאכול פחות מכזית, וגם לא יהא בריה, שלא להיכנס לחשש ברכה אחרונה ("מטה אפרים" שם סעיף ז'), ולא לו הנוהגים כהרמ"א (סי' רע"א) שנוטלים ידים לפני קידוש יאכלו את הפרי החדש מיד לאחר אכילת "המוציא". אולם מנהג העולם לכו"ע לאכלם לאחר המוציא.

צום גדליה

שתייה באמצע שמונה עשרה

◀ **שאלה:** במוציא תענית, התפלל מעריב ובאמצע שמו"ע הרגיש שעומד להתמוטט, ניגש לברז לשתות כוס מים להחיות נפשו, או מי שהוא חולה שכרת ר"ל ופתאום הרגיש לא טוב, והי"ב לאכול משה מיד, האם יברך קודם ברכת "שהכל" או עדיף לשתות בלי ברכה? יסוד השאלה הוא, האם נימא כיון שחייב לשתות משום פיקוח נפש, ממילא גם צריך להפסיק באמצע שמו"ע ויברך או שמא כיון שלגבי פיקוח נפש מספיק לשתות את המים (שעצם השתייה לא נחשב להפסק, שהרי לא מדבר כלום), אבל מה"ת שיפסיק את השמו"ע בדיבור הברכה.

תשובה: כיון שחייב לשתות, ויש איסור ליהנות מעוה"ז בלי ברכה ממילא הותר לו גם לברך, ובפרט דמבואר בשו"ע (סי' ק"א סעיף י"ב) שהפסק בשוגג לא מפסיק בדיעבד, עיי' שם. וכ"כ כאן שהדין מחייב שצריך לברך ממילא בדיעבד אין זה הפסק בתפילה (הגראי"ל שטינמן זצ"ל והגרי"ח קניבסקי זצ"ל).

ויש סוברים דאיתא בשו"ע (שם סעיף י"א) השואל כלי מחברו בערב לשתייה בלבד, אבל הברכה אין בזה היתר, וישתה בלי ברכה (הגרי"ח קרליץ זצ"ל), וי"א שהיות שזה ספק, לכן יהרהר הברכה בלבו לסמוך בדיעבד על הפוסקים דס"ל הרהור כדיבור (הגרי"ט וייס זצ"ל).